

Quatre dies en temps de guerra

per M. Villangómez Llobet

Sospit que aquest resum d'uns fets de quatre dies, objectiu i sense cap comentari, el vaig escriure la tarda del 30 de maig de 1937, diumenge, a la hisenda d'una tia meua, Ca Na Rafala, situada on Sant Rafel s'acosta a Jesús. Alguns familiars hi passaren certes temporades durant la guerra, i jo també hi vaig passar alguns dies, sobretot durant l'intermedi republicà. Tenia vint-i-quatre anys i era soldat, aquell final de maig; però des del gener feia classes de llengua i literatura espanyoles a l'Institut, situació que suposava que només havia d'incorporar-me al castell durant tots els dies de vacances i en casos extraordinaris. No hi ha dubte que va ser un esdeveniment extraordinari el del dia 29, que ha passat a la història.¹ Això em va impulsar segurament a escriure aquestes notes, a mi que, excepte en unes poques dates molt aïllades, no se m'ha ocorregut mai dur un diari. He tret de l'escrit detalls insignificants, n'he afegit d'altres purament aclaridors i he retocat la redacció. Consider que la part personal sols m'afecta a mi, però la rònega i vella relació pot tenir cert interès, amb els diferents bombardejos i alguns detalls a partir dels quals es pot veure l'ambient d'aquells dies.

DIA 27 DE MAIG DE 1937, DIJOUS

El dia del Corpus... Per ser festa, no tenia feina a l'Institut. Al matí vaig ser a la platja de ses Figueretes, a banyar-me. En haver dinat, vaig baixar al cafè Alhambra, on em vaig reunir amb els amics habituals d'aquelles hores. Després, amb un d'ells, en Mario Tur, vaig anar a passejar. En Mario es trobà amb uns coneguts i s'hi quedà. Jo vaig pujar a casa. Els carrers eren ja plens de soldats que «cobrien la carrera», esperant el pas de la processó. A la plaça del costat de casa —la plaça de Vila— havien alçat una capella; enviava l'olor de l'herba de sant Ponç que hi havien escampat per davant. Uns dels amics passaven per davall del meu balcó obert i m'hi vaig ajuntar per anar a veure la processó. Anàrem de primer a la plaça de l'Ajuntament; des de la part posterior vèiem la gran extensió de la mar, d'un blau més clar que el del cel i solcada per llargues vies d'un blau encara més pàl·lid. Feia una tarda verament bella, assolellada i molt transparent. Un cuirassat alemany era ancorat a l'avantport.² Poca gent a la processó. Amb els recents bombardejos de Palma la població està escamnada. Bona part ja vivia a fora i molts més han sortit al camp. Els pagesos no han baixat. Els mariners alemanys animen una mica els carrers. Nosaltres veim la processó des de diferents llocs. La nit ens sorprèn passejant pel moll. Després de sopar vaig amb en Cosme Vidal a la funció a benefici de les «cuines econòmiques». No hi deixa d'haver públic. Hi assisteixen el tinent coronel, cap de la plaça, i el comandant del batalló. Uns aficionats representen una peça còmica en un acte, d'aquelles velles, «Las codornices», i tot seguit hi ha alguns números musicals.

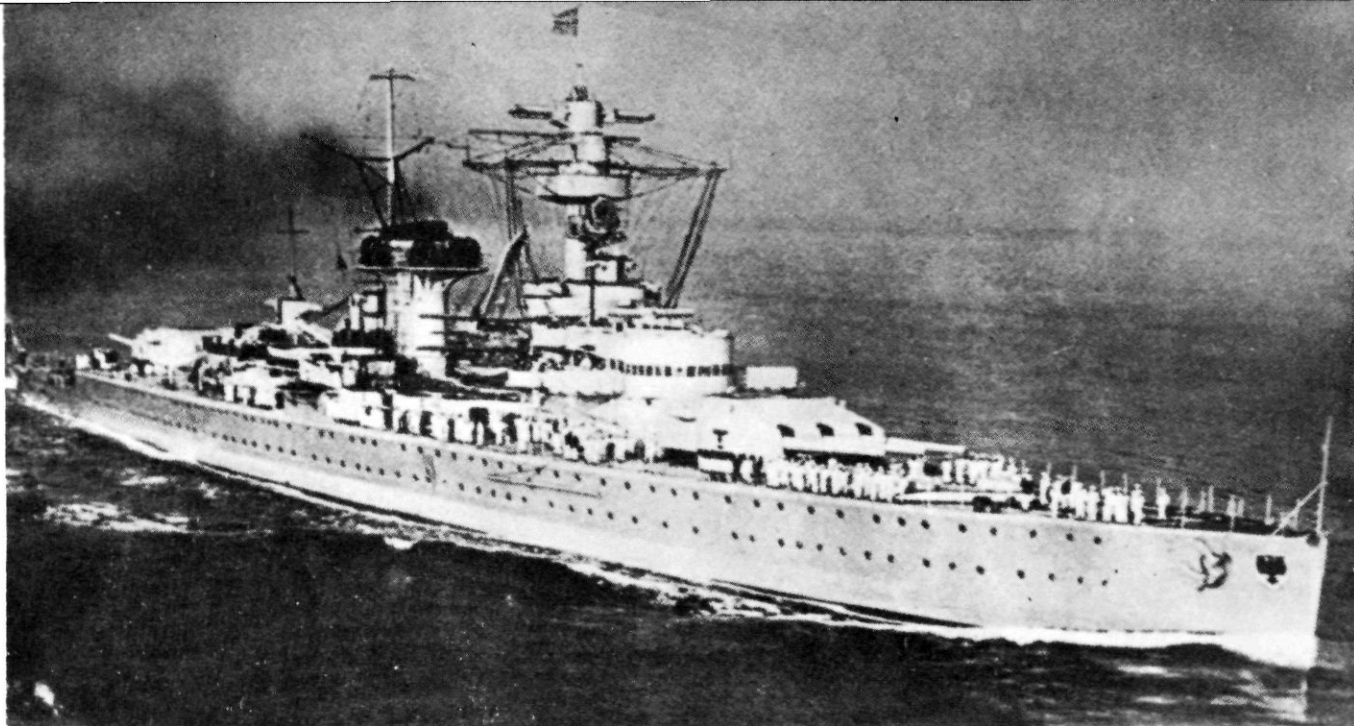
DIA 28, DIVENDRES

El divendres és per a mi un dia de treball intens. Faig tres classes al matí, repetides a la tarda per a les allotes, a l'Institut. Al matí, després de la primera classe, tenc lliure de nou a deu i aprofit l'hora per anar a nedar a ses Figueretes, on trob en Cosme. La tarda, l'acab escrivint. En haver sopat, vaig a «Werner y Gertrudis» —a la plaça entre Vara de Rey i la murada—, pels carrers foscos, i m'hi

reuneix amb en Cosme i una jove anglesa, na Sheila. En aquell restaurant i bar passam una hora, i després en Cosme i jo acompanyam l'angleseta, tan atractiva, dalt del Puig d'es Molins, on viu.

DIA 29, DISSABTE

El dissabte al matí, entre classe i classe, vaig a fer un tomb pel moll, on hi ha un vaixell de guerra alemany. En haver dinat, torn a baixar a la Marina, al cafè. Després puig a l'Institut, faig una classe bastant ràpida i prenc el camí d'es Molins, a fi de banyar-me. Des de les roques que hi ha entre la cova de Baix d'es Molins i es Pas Estret, veig molts d'obers que treballen al camí que ha de conduir a la bateria que s'instalarà al Calvari. Uns soldats, no gaire lluny pel puig, fan instrucció de guerrilles. Uns altres soldats, en una punta més llunyana —es Salt de s'Ase—, es banyen. Jo prenc el sol molta d'estona, solitari, i després ned. Més tard, som al moll, devora el vaixell alemany, el torpediner Leopard, atracat al martell, a la banda de llevant. De sobte, soroll d'avions, i es veuen dos bombarders que volen sobre la ciutat, no molt alts, procedents de llevant o de mestral. Són inconfusibles: no poden ser sinó rojos. Alarma. Com que no volen verticalment damunt meu, no acab d'amargar-me a l'escala del martell que dona a tramuntana. ¿Passaran sense bombardejar? Quan ja han sortit per llevant de la ciutat, sent les fortes detonacions. ¿Hauran tirat als treballadors de s'Illa Plana, que fan una feina semblant a la del Calvari? L'escullera no em deixa veure res, però després m'inform que han descarregat damunt un cuirassat alemany, el Deutschland, que acabava d'arribar a l'avantport. No ho sabia, com tampoc que hi havia una mica més endins de l'avantport un petrolier també alemany. Les bombes toquen el cuirassat, on es produeix un incendi. Moltes de víctimes. Em sembla que el Leopard, que tenc proper, està disparant els seus canons. Llavò comença un altre intens bombardeig. Deu navilis de l'esquadra roja llancen els seus projectils contra Eivissa. No es veuen avions, de moment no sé d'on vénen els dispars, però aviat comprenc que han de procedir de la mar. M'allarg a l'escaló

El «Deutschland» en una fotografia que reproduïx «España en Llamas 1936» d'Ediciones Acervo.

inferior de l'escala que baixa a l'aigua; damunt meu, pels diferents graons, es refugien altres persones. Els projectils, nombrosos, xiulen i després exploten. N'ha caigut un molt prop de nosaltres, a la mar. Esclaten a les aigües del port, als camps que les volten i també a la ciutat; alguns a la banda de la murada que mira a llevant. A l'illa no hi ha cap canó que pugui contestar. Quan a la fi s'acaba el bombardeig, em pos a caminar, sense rumb fix. Sé que hi ha morts i ferits. Veig que una bomba ha esclatat al carrer del Comte de Rosselló, devora el passeig. Una dona i un soldat han estat les víctimes. Algunes persones s'han refugiat darrera els sacs de terra que protegeixen la porxada de ca n'Abel. Arrib al Portal Nou, que es considera un dels refugis més segurs. La gent, apinyada, encara l'ocupa per complet. Però allí al costat hi ha hagut una desgràcia. Un projectil ha entrat per l'obertura d'una casamata del baluard i ha ocasionat la mort de dos soldats que s'hi havien amagat. Poden tornar a bombardejar, i em qued no sé si gaire temps a l'interior del Portal. Alguns baiards que condueixen ferits s'obren pas amb dificultat. Veig el cap destrossat d'un home, sota els tapalls del baiard. Després trob la meua tia Eudòxia; se'n va a Ca Na Rafala, i l'acompanyarà la meua àvia, la que viu a casa. Trob el meu germà Manolo; amb ell i un amic vaig fins al baluard de Santa Llúcia. Ja el Deutschland s'ha allunyat mar endins: ha deixat a la ciutat molts de ferits. Els morts eivissencs del canoneig crec que han sét vuit o nou. Que jo sàpiga, a més dels projectils esmentats, n'han caigut, produint morts i ferits, al racó de la plaça del mercat i al carrer d'Olózaga, ja tocant al de Garijo. Passeig després amb mon pare pel port. El sopar, a casa, és improvisat. A les deu de la nit els soldats han de ser al castell. Allí m'estic, a l'hora assenyalada. M'hi reuneix amb els meus amics. Després ens donen permís, als que passam la nit fora del quarter, per anar a dormir a casa.

DIA 30, DIUMENGE

M'aixec devers les vuit. Esmorç amb el meu germà Alexandre. Em diuen que hi ha aquarterament i munt al castell. Formam i després toquen marxa. Vaig amb diferents amics. Trobant-nos al quiosc del començ de Vara de Rey, escoltam el soroll d'uns avions. Tothom —la poca gent que resta a la ciutat— es precipita als refugis. Els avions han passat de llarg. Sortim i deambul pels carrers assolellats,

gairebé buits. Arrib a casa i m'estir al llit. Al cap d'una estona sent una remor sospitosa... Bah, algun auto que puja! Però sonen els antiaeris. Me'n vaig per la porta de darrera, la que dóna al carrer de Sant Rafel. Recorr els carrerons deserts que duen al Portal Nou; només veig una vella ajupida al racó d'una porta. A la meitat del camí, una altra vegada brunzit de motors —les metralladores antiaèries no han parat de disparar—, soroll que s'acosta. M'ajec en terra. Grans explosions. Em pos a córrer, però abans d'arribar al Portal Nou tenc temps de veure, des de la plaça del Sol, espesses masses de fum, enllà del passeig de Vara de Rey. Algunes persones al Portal; continuen sentint-se detonacions... Passat el perill, din a casa amb mon pare. En Manolo està de guàrdia a Santa Tecla. N'Alexandre se n'havia anat al camp. Jo decideix seguir el seu camí, encara que només sigui per un dia. A l'Alhambra em trob amb un amic. Prenem cafè i em proposa anar al Seminari, a fer tertúlia amb el canonge Bufi. Li dic que me'n vaig a Ca Na Rafala i ens separam. Emrenc el camí. Prop de la casa de Can Bellet, hort heretat de la nostra mare, han caigut cinc bombes, que han excavat uns grans clots. Fora d'això, no han ocasionat cap mal. Pobre Joan Bellet! Ja una altra volta havien caigut dues bombes a l'hort on és majoral. Les cinc d'avui són les bombes de les quals havia sentit l'esclat al matí i havia vist la fumera. Camin, amb la meua passa ràpida, per la carretera de Sant Antoni. Fa un sol que bruseix. No hi ha un núvol. Els camps de blat cruixen a banda i banda. Els arbres brillants tenen sota el brancom una negra taca d'ombra. Les muntanyes, amb els seus boscos de pins, apareixen envoltades d'un tènue baf vibrant. La sang em bat a les temples i a les mans. Repòs dos o tres breus instants a l'ombra dels arbres. Abans d'arribar a la casa de Ca Na Rafala, però ja dins la hisenda, m'allarg davall d'un magnífic garrover. A l'ombra hi ha un benestar complet. La brisa fresca, que mou suaument el ramatge, em proporciona un gran alleujament a la calorada. Brunzeixen algunes mosques. El meu cervell i els meus nervis descansen. Gairebé m'adorm... Al cap d'una hora arrib on es troben la meua àvia i la meua tia. N'Alexandre ha anat a veure l'altra àvia, la materna, a la propera finca de Ca's Feliu. La tarda dura...

M. VILLANGÓMEZ LLOBET